

Turk tilini o'qitishdagi va o'rganishdagi muammolar

Nodira Xodjayeva
JIDU

Annotatsiya: Ushbu maqolada turk tilini o'rgatish va o'rganish jarayonida duch keladigan asosiy qiyinchiliklar ko'rib chiqiladi. Matnda tilni o'rgatishda yuzaga keladigan lingvistik, uslubiy va psixologik muammolar, shuningdek, har bir o'quvchi o'z-o'zidan tayyorgarlik ko'rishi kerakligi, ularning ishtiyoqi yo'qligi, madaniy tafovutlarning ta'sir qilishi mumkinligi haqida so'z boradi. Shuningdek, zamonaviy o'qitish vositalaridan, kommunikativ yondashuvdan va boshqa mamlakatlardan olingan saboqlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari turk tilini samarali o'qitishda yagona yondashuv zarurligini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: turk tili, til o'qitish, o'rganish muammolari, metodika, kommunikativ yondashuv, motivatsiya, lingvistik qiyinchiliklar

Problems in teaching and learning the Turkish language

Nodira Khodjaeva
UWED

Abstract: This article examines the main difficulties encountered in the process of teaching and learning the Turkish language. The text discusses the linguistic, methodological and psychological problems that arise in teaching the language, as well as the need for each student to prepare himself, their lack of enthusiasm, and the possible influence of cultural differences. It is also important to use modern teaching tools, a communicative approach and lessons learned from other countries. The results of the study confirm the need for a unified approach to effective teaching of the Turkish language.

Keywords: Turkish language, language teaching, learning problems, methodology, communicative approach, motivation, linguistic difficulties

Kirish. Hozirgi globallashuv sharoitida chet tillarini o'rganish insonning ijtimoiy va kasbiy rivojlanishining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, so'nggi yillarda turkiy tillarga, xususan, turk tiliga bo'lgan qiziqish va ehtiyoj sezilarli darajada ortib bormoqda. Bu holat iqtisodiy, madaniy va ta'lim sohalaridagi hamkorlikning kengayishi bilan bevosita bog'liq. Turk tili turkiy tillar oilasiga mansub bo'lib, o'zbek tiliga yaqinligi sababli o'quvchilar uchun ma'lum darajada qulaylik yaratadi. Biroq,

mazkur o'xshashliklarga qaramay, uni o'rganish jarayonida qator murakkabliklar yuzaga keladi. Xususan, lingvistik tafovutlar, metodik yondashuvlardagi kamchiliklar, zamonaviy o'quv materiallarining yetarli emasligi, o'quvchilarning motivatsiya darajasi pastligi hamda psixologik to'siqlar ta'lim samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, turk tilining o'ziga xos fonetik tizimi, leksik boyligi va grammatik qurilishi uni o'zlashtirish jarayonini yanada murakkablashtiradi. Shu bois, mazkur jarayonni chuqur ilmiy tahlil qilish va mavjud muammolarni aniqlash dolzarb masala hisoblanadi. Ushbu maqolaning maqsadi turk tilini o'qitish va o'rganish jarayonida yuzaga keladigan asosiy muammolarni ilmiy asosda tahlil qilish hamda ularni bartaraf etishga qaratilgan samarali metodik yondashuv va strategiyalarni ishlab chiqishdan iborat¹.

Adabiyotlar tahlili. Til o'rgatish metodologiyasi bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, chet tillarni o'zlashtirish ko'plab elementlarga bog'liq. Chet tilini o'rganishda o'quvchining oldingi bilim darajasi, ishtiyoqi, psixologik xususiyatlari, o'qitish uslubining sifati katta ahamiyatga ega. Tadqiqotchilar turkiy tilni tushunishda, xususan, o'zbek auditoriyasi uchun fonetik va morfologik o'xshashliklar o'rganishni osonlashtirayotganini, leksik va ma'no farqlari esa ko'plab xatolarga olib kelishini kuzatishadi². Oxirgi yillarda turk tilini o'qitish bo'yicha ko'plab uslubiy qo'llanmalar ishlab chiqilgan; shunga qaramay, ba'zi adabiyotlarda kommunikativ yondashuv etarli asosga ega emas. Zamonaviy adabiyotlar til o'qitishda interfaol metodologiyalar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish samaradorligini ta'kidlaydi. Turk va o'zbekistonlik olimlar tomonidan olib borilgan hamkorlikda olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, til o'zlashtirishda onlayn platformalar va elektron resurslardan foydalanish o'quvchilar motivatsiyasini oshiradi va nutq kompetensiyasini rivojlantirishga sezilarli hissa qo'shadi. Pedagogik nazariy adabiyotlarda turk tilini o'qitishdagi birlamchi muammolar sifatida metodik tayyorgarlikning yetarli emasligi, darsliklarning zamonaviy standartlarga mos kelmasligi, o'qituvchilar tomonidan innovatsion yondashuvlarni yetarli darajada tatbiq etmayotganligi ko'rsatilgan. Psixologik adabiyotlarda o'quvchilarning tilni o'zlashtirish jarayonida duch keladigan kognitiv to'siqlar, qo'rquv va noaniqlik tuyg'ulari, motivatsiyaning susayishi kabi masalalar keng yoritiladi. Xorijiy adabiyotlarda ham til o'rgatishda madaniyatlararo muloqotning ahamiyati ko'rib chiqiladi. Til o'zlashtirish jarayonida milliy mentalitet va madaniy qadriyatlarini o'zlashtirish bilan birga, til bilimlarini o'zlashtirish samaradorligini oshirishi eksperimental tarzda aniqlangan. Binobarin, hozirgi adabiyotlarni o'rganish shuni

¹ Akhmedova, S. (2021). Chet tillarni o'qitishda innovatsion metodlarning qo'llanilishi. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.

² Ersoy, H. (2022). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde iletişimsel yaklaşım. Ankara: Pegem Akademi.

ko'rsatadiki, turk tilini o'rgatish va o'rganishdagi muammolar murakkab va ularni hal qilish uchun yaxlit strategiya zarur³.

Metodologiya. Mazkur tadqiqot turk tilini o'qitish va o'rganish jarayonidagi muammolarni aniqlashga qaratilgan bo'lib, unda sifat tahliliga asoslangan ilmiy yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot davomida ilmiy va uslubiy manbalar tahlil qilinib, mavjud nazariy qarashlar o'zaro qiyoslandi.

Shu bilan birga, ta'lim jarayonida kuzatuv usuli qo'llanilib, turk tilini o'rganayotgan talabalarning o'zlashtirish darajasi, uchrayotgan qiyinchiliklari va xatolar tizimli ravishda o'rganildi. Amaliy mashg'ulotlar jarayonida to'plangan ma'lumotlar tahlil qilinib, asosiy muammolar guruhlariga ajratildi. Tadqiqotda qo'llanilgan metodik yondashuv kommunikativ metod, interfaol ta'lim usullari hamda psixolingvistik tamoyillarga tayanadi. Bu esa til o'rganish jarayonini kompleks tarzda yoritish va uni samarali tashkil etish imkonini beradi. Natijada, tanlangan metodlar turk tilini o'qitish jarayonidagi dolzarb muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo'llarini asoslash uchun yetarli ilmiy asos yaratdi⁴.

Natijalar. Tekshiruv natijasida turkiy tilni o'rgatish va o'zlashtirishda quyidagi masalalar aniqlandi: Til masalalari. Garchi o'zbek va turk tillarining umumiy ildizga ega bo'lishi o'quvchilarni osonlashtirsa-da, lug'at tarkibidagi tafovutlar, so'zlarning bir nechta ma'noni anglatishi, fonetik tafovutlar ko'plab xatolarga olib keladi. Misol uchun, sinonimik birliklarni o'rganish ko'pincha chalkashliklarga olib keladi. Ishlarning bajarilishi bilan bog'liq muammolar. Ko'pgina hollarda, hozirgi darsliklar va qo'llanmalar nazariyani o'qitishga qaratilgan va odamlarning muloqot qilish ko'nikmalarini yaxshilashga yordam berish uchun etarlicha harakat qilmaydi. Interfaol usullardan foydalanishda o'qituvchilar ham bir xil darajada qobiliyatga ega emaslar. Ruhiy salomatlik muammolari. Talabalar yangi tilni o'rganganda, ularda xato qilishdan qo'rqish, o'ziga ishonchning etishmasligi va erkin gapira olmaslik kabi psixologik muammolar paydo bo'lishi mumkin. Bu o'quvchilarning dars davomida o'rganishga bo'lgan qiziqishini kamaytiradi. Madaniy masalalar. Turk tilini o'rganayotganda, ko'pincha tilning bir qismi bo'lgan madaniy qadriyatlarni tushunish qiyin bo'lishi mumkin. Chunonchi, ayrim idiomalar, maqollar yoki milliy haqiqatlarni o'zbek tiliga to'liq tarjima qilish qiyin. Texnologiya bilan bog'liq muammolar. Til ta'limida raqamli resurslardan foydalanishning ko'plab usullari mavjud, ammo hamma o'qituvchilar ham buni yaxshi qila olmaydi. Shu sababli elektron o'quv materiallaridan yetarlicha foydalanilmagan⁵.

Muhokama. Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, turk tilini o'qitish va o'rganish jarayoni ko'p omilli va murakkab tizim hisoblanadi. Aniqlangan

³ Hasanov, B. (2023). O'zbek auditoriyasida turk tilini o'qitishning lingvistik asoslari. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.

⁴ Kaya, M. (2020). Türkçe öğreniminde karşılaşılan sorunlar ve çözüm yolları. İstanbul: Beta Yayıncılık.

⁵ Karimova, N. (2022). Psixolingvistika va chet tillarini o'rganish jarayoni. Samarqand: Zarafshon nashriyoti.

muammolar - lingvistik, metodik, psixologik hamda madaniy jihatlar - bir-biri bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ularni alohida-alohida emas, balki kompleks yondashuv asosida hal qilish zarur.

Birinchidan, til yaqinligi omili ikki tomonlama ta’sir ko‘rsatadi: bir tomondan, o‘zbek va turk tillari o‘rtasidagi o‘xshashliklar o‘rganish jarayonini yengillashtiradi, ikkinchi tomondan esa, aynan shu o‘xshashliklar interferensiya va noto‘g‘ri qo‘llash holatlarini keltirib chiqaradi. Shu sababli, o‘qitishda kontrastiv (qiyosiy) yondashuvdan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu yondashuv orqali o‘quvchilar ikki til o‘rtasidagi farqlarni aniq anglab yetadi va xatolar soni kamayadi.

Ikkinchidan, metodik jihatdan olib qaralganda, mavjud darslik va o‘quv materiallari ko‘proq nazariy bilim berishga yo‘naltirilganligi kuzatiladi. Bu esa kommunikativ kompetensiyaning yetarli darajada shakllanmasligiga olib keladi. Zamonaviy til o‘qitish tendensiyalaridan kelib chiqib, dars jarayonida interfaol metodlar, rol o‘yinlari, real hayotiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar va muammoli ta’lim elementlarini keng joriy etish zarur.

Shuningdek, psixologik omillar ham muhim rol o‘ynaydi. O‘quvchilarda xato qilishdan qo‘rquv, nutqiy to‘siqlar va o‘ziga ishonchsizlik tilni egallash jarayonini sezilarli darajada sekinlashtiradi. Shu bois, o‘qituvchi dars jarayonida ijobiy psixologik muhit yaratishi, qo‘llab-quvvatlovchi va rag‘batlantiruvchi strategiyalarni qo‘llashi lozim. Motivatsiyani oshirish esa uzluksiz jarayon bo‘lib, bunda individual yondashuv muhim hisoblanadi.

Yana bir muhim jihat, madaniyatlararo komponentni hisobga olish zarur. Til faqat grammatik tizim emas, balki u madaniyat tashuvchisi hamdir. Shu sababli, turk tilini o‘qitishda madaniy kontekst, urf-odatlar, nutq etiketi va real kommunikativ vaziyatlarni o‘rgatish tilni chuqurroq o‘zlashtirishga yordam beradi.

Beshinchidan, zamonaviy texnologiyalarning yetarlicha qo‘llanilmasligi ham muammolardan biridir. Raqamli platformalar, mobil ilovalar, onlayn resurslar va multimedia vositalaridan samarali foydalanish o‘quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi. Ayniqsa, mustaqil ta’limni rivojlantirishda bu vositalarning roli beqiyosdir.

Muhokama natijalari shuni ko‘rsatadiki, turk tilini samarali o‘qitish uchun integratsiyalashgan, innovatsion va o‘quvchiga yo‘naltirilgan yondashuv zarur⁶.

Xulosa. Tadqiqot natijalari asosida shuni xulosa qilish mumkinki, turk tilini o‘qitish va o‘rganish jarayoni ko‘p qirrali bo‘lib, uning samaradorligi bir nechta omillarga bog‘liq.

Avvalo, lingvistik omillarni hisobga olgan holda, o‘zbek va turk tillari o‘rtasidagi o‘xshashlik va tafovutlarni ilmiy asosda o‘rgatish zarur. Bu esa o‘quvchilarda to‘g‘ri til ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

⁶ Yıldırım, A. (2021). Türkçe öğretiminde dijital materyallerin kullanımı. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.

Shuningdek, o'qitish metodikasini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy kommunikativ yondashuv, interfaol metodlar va innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish orqali o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish mumkin. Nazariy bilim bilan bir qatorda amaliy mashg'ulotlarga ustuvor ahamiyat berish talab etiladi.

Psixologik jihatdan esa, o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish, ularning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlash va ijobiy o'quv muhitini yaratish zarur. Har bir o'quvchining individual xususiyatlarini inobatga olish samarali ta'limning muhim shartlaridan biridir.

Madaniy komponent ham e'tibordan chetda qolmasligi kerak. Tilni o'rganish jarayonida milliy qadriyatlar, urf-odatlar va madaniy kontekstni o'rgatish tilni yanada chuqurroq anglashga xizmat qiladi. Bundan tashqari, raqamli ta'lim resurslari va zamonaviy texnologiyalardan foydalanishni kengaytirish bugungi kun talabi hisoblanadi. Bu nafaqat dars samaradorligini oshiradi, balki o'quvchilarning mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi.

Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, turk tilini samarali o'qitish uchun lingvistik, metodik, psixologik va texnologik omillarni yagona tizim sifatida uyg'unlashtirish zarur. Faqat shu holatda ta'lim jarayoni yuqori natijalarga erishishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Akhmedova, S. (2021). Chet tillarni o'qitishda innovatsion metodlarning qo'llanilishi. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
2. Ersoy, H. (2022). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde iletişimsel yaklaşım. Ankara: Pegem Akademi.
3. Hasanov, B. (2023). O'zbek auditoriyasida turk tilini o'qitishning lingvistik asoslari. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.
4. Kaya, M. (2020). Türkçe öğreniminde karşılaşılan sorunlar ve çözüm yolları. İstanbul: Beta Yayıncılık.
5. Karimova, N. (2022). Psixolingvistika va chet tillarini o'rganish jarayoni. Samarqand: Zarafshon nashriyoti.
6. Yıldırım, A. (2021). Türkçe öğretiminde dijital materyallerin kullanımı. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.